

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ОСВІТИ

УДК 159.9.07

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.4.16>

В. В. ШВЕЦЬ

*кандидат психологічних наук, здобувач вищої освіти ступеня доктора наук,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань,
Черкаська область, Україна*

Електронна пошта: vlada90@meta.ua

<http://orcid.org/0000-0001-7384-2039>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ВЧЕННЯ: ВІД СУЧАСНОСТІ ДО ГЕРАКЛІТА

Стаття розкриває ключові проблеми становлення психолого-педагогічної діяльності у ретроспекції. Метою дослідження є вивчення впливу педагога на формування трансгенераційної травми розвитку у молоді. Предметом дослідження став процес формування явища депривації у молоді в умовах впливу навчально-виховного процесу. Основними методами дослідження стали теоретичні (аналіз та синтез, узагальнення, дедукція), системний, функціональний, конкретно-соціологічний. У статті розглянуто основні підходи розуміння виховного процесу Гераклітом. У статті здійснено аналіз розуміння педагогіки з позиції дослідження теології, філософії, психології. Розглянуто основні засади праць Геракліта. Автор наводить статистику звернень до психолога здобувачів освіти, молоддю, родинами ветеранів, що показує кількісний індикатор проблеми. Статистично-аналітична діяльність, зроблена в статті, дозволила проаналізувати основні форми діяльності педагога, що впливають на розвиток трансгенераційної травми молоді. Висунуто тезу про саморозвиток як умова відкриття знань про всевіт, дозволила відомим митцям збагнути та презентувати закони нескінченності, відтворені у фізиці, математиці, біології, музиці. Була здійснена спроба демонстрації ролі метафор у поширенні відомих знань, популяризації закритих знань, впливу метафори на роботу двох півкуль головного мозку.

У статті зроблений висновок, що історичний досвід України демонструє вічну істину, описану Гераклітом, згідно з якою війна є гармонією, формою дотримання загальної справедливості. Трактуювання війни молоддю з позиції процесу розуміння себе або служіння мінливим цінностям заради насолоди та вигоди є важливим аспектом у розвитку науки та збереження ментального здоров'я нації. Роль педагога на даному етапі полягає саме у підтримці здатності молоді виграти власну війну заради блага миру на Землі.

Ключові слова: педагогіка, психологія, молодь, Геракліт, теологія, логос.

Вступ. Реалізація засад освітньо-виховного процесу в умовах ХХІ століття викликає все більше занепокоєння. Роль педагога як і роль учня стають не лише об'єктом досліджень, а й причиною виникнення соціальних викликів. Через доступність науки та розробки чисельних методів при роботі з дітьми, з уваги випускаються основне завдання педагога, що криється в етимології слова: «παῖς (дитина) й назад (вести), що означає ведення дитини, виховання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз проблемних звернень у роботі психологів та педагогів, висвітлено у розвідках «Виховання духовних цінностей молоді як основа соціального добробуту» [Швець: 35–45], «Особливості здійснення сенсорної реінтеграції життєвого досвіду молоді в умовах воєнного стану» [Швець: 88–94], «Історіографічний аналіз впливу воєнних дій

на формування ментального здоров'я молоді та утворення процесу патологічного пристосування» [Швець: 172–179]. Порівняльний аналіз типів звернення клієнтів, скерованості клієнтів та форм роботи дозволив висвітлити основні висновки [Швець: 44], [Швець: 89–91], що стали передумовою даної публікації. Активна практика автора публікації, яка з 2016 року націлена на роботу з педагогами, закладами загальної середньої та вищої освіти, родинами ветеранів дозволяє актуалізувати прогалини у розумінні педагогіки як здобувачами освіти, їхніми родинами, так і самими педагогічними працівниками. Проблемним для цільової групи лишається також і розуміння ролі психолога у психологічній взаємодії «клієнт-психолог».

На рис. 1 виведена загальна кількісна характеристика запитів первинних звернень до пси-

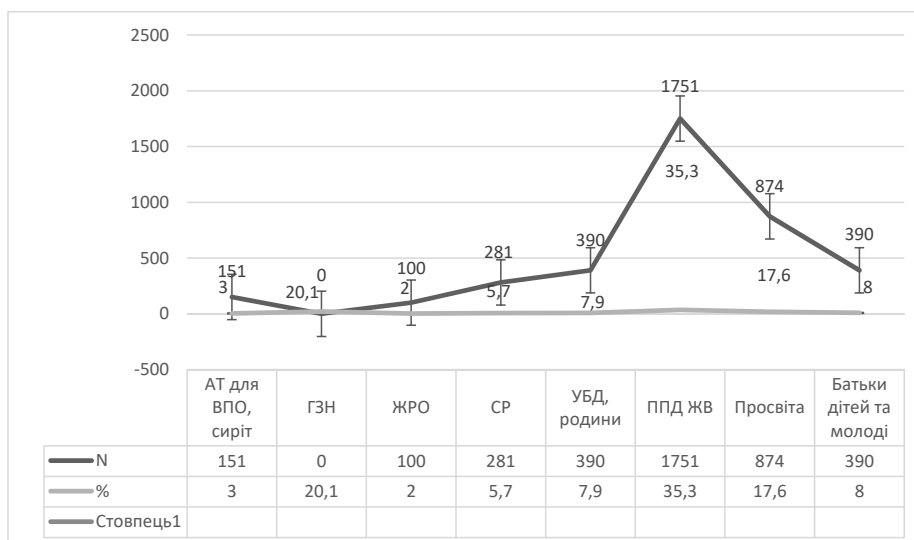

Рис. 1. Зведена таблиця звернень до психолога за 2022–2023 роки

Примітки: АТ для ВПО-арт-терапевтичні заходи для внутрішньо переміщених осіб, ГЗН – гендерно-зумовлене насильство, ЖРО-жертви ракетного обстрілу, СР-суїцидальний ризик, УБД-учасники бойових дій, ППД ЖВ – психолого-педагогічна допомога жертвам війни.

холога КНП «УМЛ» УМР та психолога Центру ветеранського розвитку за 2022–2023 роки.

Аналіз наданих психолого-педагогічних послуг для молоді та педагогів закладів освіти за 2019–2022 роки, здійснених психологом структури КНП «УМЛ» УМР демонструє змінність у дієвих методах роботи, підібраних на основі аналізу звернень клієнтів (рис. 2.) та відповідну охоплюваність заходами (рис. 3). Посада педагогічного працівника структури охорони здоров'я дозволила клієнту не лише отримати якісну допомогу, а й посилити якість загального здоров'я через систему скерування до фахівців вузького профілю.

Загальна кількість звернень за 2022–2023 роки охопила 4966 осіб, що формує денне навантаження на фахівця 9,85 клієнтів при нормі 4 особи на день за два роки.

Загальна кількість індивідуальних звернень за 2019–2022 роки становить 8216 осіб, що формує денне навантаження на фахівця 8,15 клієнтів (при неповному тижневому навантаженні роботи психолога).

Показник групової взаємодії з питань ППД, просвітніх заходів за 2019–2022 роки (39403 особи) та за 2022–2023 роки (2652 особи) є результатом врахування запитів клієнтів та представників їхніх родин з питань, що

Рис. 2. Аналіз форм психологічної підтримки молоді за 2019–2022 роки, здійснених у структурі КНП «УМЛ» УМР

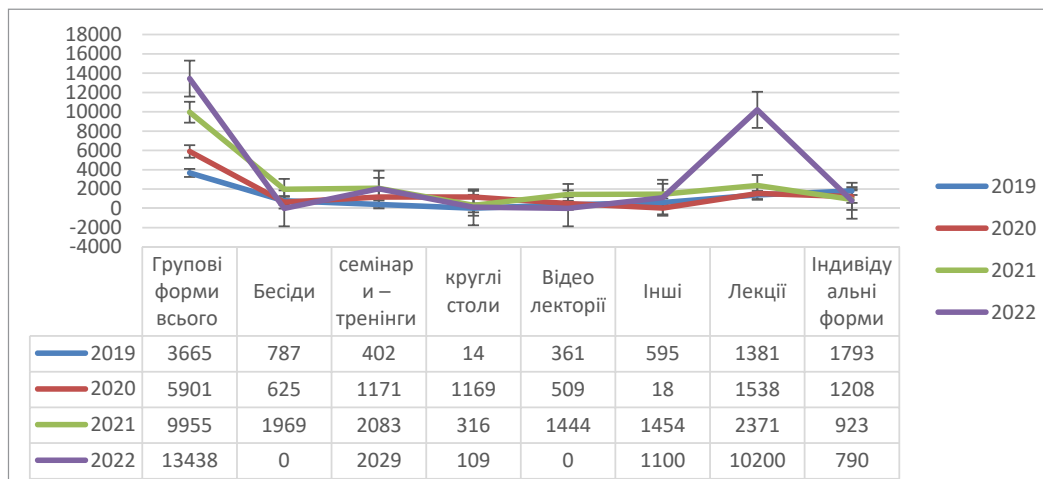

Рис. 3. Аналіз залученості до психологічної підтримки молоді за 2019–2022 роки, здійсненої у структурі КНП «УМЛ» УМР

висвітлювали аспекти насильства чи нетолерантного ставлення педагогів до дитини. Основними темами роботи з педагогами стали: *техніки відновлення психічного стану в умовах війни, просвіта з раннього статевого дозрівання, виявлення ознак домашнього насильства, профілактика селфхарму, система взаємодії педагогів у діагностиці поведінкових розладів молоді, детермінація емоційно-нестійких розладів молоді, профілактика емоційного відновлення, уникнення в поведінці дитини*. Аналіз включеності педагогів до зміни у патернах поведінки та актуалізації даних тем дозволив зробити припущення щодо істотного впливу ролі педагога на формування мультигенераційної травми розвитку здобувача освіти. Освітній простір як джерело стресу, булінгу, дискримінації показано не лише між здобувачами освіти, а й з позиції педагога до дитини. Школа як місце отримання травматичного досвіду, знецінення родинних цінностей, платформа для формування комплексів та психологічних захистів перестає бути місцем для духовного розвитку та пізнання світу. Збільшення індикатора суїцидального ризику, що відмічено у серпні-вересні, листопаді-січні опосередковано вказує на спробу індивіда звільнитися від стресу, для подолання якого не було сформовано відповідних навичок.

Аналіз даних рисунку 1. Показує, що коефіцієнт СР (5,7%) у віці 10–16 р. та індикатор кількості жертв ГЗН, що становить 20,1%, є свідченням розвитку навички набутої безпорадності та в умовах дії тривалого стресу зни-

ження опірності психіки. Серед клієнтів із ГЗН значного впливу мали травматичні події, що відбувалися в анамнезі 7–15 років тому. Спосіб реагування подібним до ранньої травми в житті клієнта, який не дав успіху у пристосуванні до нових умов, і призводило до пошуку психолога. 8% звернень батьків щодо допомоги дітям також підлягають під категорію жертв ГЗН як прямого (щодо дитини), так і опосередкованого (батьки були жертвами насильства в дитинстві або мали суїцидальні думки). Відтак, у загальній сукупності маємо 99,6% клієнтів, що отримують посиленний рівень тривоги та травмувань у дитячому та юнацькому віці, зокрема під час відвідування закладу освіти та при взаємодії з травмованими батьками.

Залежність працівників освіти від дотримання нормативно-правової документації, що регламентує успішність здобувача освіти, віддає всіх учасників процесу від істинного призначення педагогіки. І саме на цьому етапі популяризації ідеї, що заклад загальної середньої освіти має формувати дитину відповідно до запитів суспільства і посилює розбрат та деструкції, які стають джерелом посилення динаміки виникнення психічних розладів.

Дорослий своїм прикладом демонструє дитині умови подальшого життя в суспільстві, яке не зацікавлене в розвитку особистості як творчої особистості, а популяризує дотримання змінних норм та правил технічної взаємодії між представниками одного виду. У такому випадку психічні розлади є формою уникнення ролі впливу соціуму, та повернення до істинного

закону природи – творчості, єдності з природою, пізнання себе.

Успішними прикладами гармонійного розвитку особистості, саморозвитку та пізнання нескінченності світу поза межами системи освіти стали завдяки працям Т. Шевченко, Л. Ван Бетховен, Ч. Дарвін, Т. Едісон, С. Раманджан. Ці митці відкрили закони нескінченності Всесвіту, представлені у царині поезії, музики, біології, фізики, математики. Всі спроби наукової думки надати підтвердження діяльності митців були зосереджені лише на науковому підтвердженні генія: людини, що черпала свої знання завдяки вірі, аскезі, світлому розумові та свободі у діяльності. Таким чином наукова діяльність – це лише спроба доведення результатів, відсотку похибки та ймовірності, проте не створення, що формує її залежність від діяльності інших осіб та державного замовлення, що формує певну тенденцію століття.

З огляду на вище сказане, виникає два ключових завдання до вирішення: або потреба у переоцінці підходів до підготовки педагогів, або оновлення інструментів впливу з метою зниження рівня психічних та поведінкових розладів та збільшення спроможності населення. Розглянемо перше завдання.

Порівняння визначень «педагогіка», розміщених на україномовному та грекомовному джерелах інтернет-енциклопедії дозволяє дійти висновку, що проблемою сучасної педагогіки України є відхід від розуміння істинного призначення педагогіки. Педагогіка – це не діяльність, що спрямована на формування людини в умовах виховання, це не розвиток індивіда в процесі цілеспрямованої діяльності суспільства. Педагогіка – це наука, що зацікавлена у всебічному розвитку дитини у фізичному, розумовому та моральному плані, а також у її вихованні. Педагогіка – це духовна, гуманістична та прикладна суспільна наука, що виникла з філософії та завданням якої є дослідження всіх проблем, пов'язаних із вихованням молоді. Важливим є її зв'язок головним чином з психологією, але також і з іншими науками (гуманітарними, соціальними й т. д.). Завданням педагога є вести дитину до розуміння мудрості та пізнання єдиного закону, що править всіма процесами. Педагогіка виявляє спільні проблеми дітей та індивідуальні проблеми кожної дитини

та намагається їх вирішити. До таких проблем належать проблеми, пов'язані з кожним етапом розвитку, проблеми, що створюються зовнішніми впливами, навчальною програмою, відносинами вчителя та учня, відносинами учнів один з одним, сім'єю та соціальним середовищем. Крім того, сучасна педагогіка має зберегти культурні цінності минулого, розширювати їх та перетворювати на освітні, щоб вони могли впливати на природу дитини, сприяти безперервному відтворенню досвіду дитини та її освіті. Педагогіка не обмежується дитинством і фактично навчанням дитини в школі, але в цілому стосується виховання особистості та всіх аспектів освіти. Вільний підхід до розуміння давніх наук та професійність особи перекладача як і читача, формують викривлення, що є важливою умовою для адаптації науки до потреби замовника. Таким чином науковець стає заручником загальної системи, що диктує ціннісні орієнтири у розвитку індивіда, педагог стає виконавцем та забезпечує емпіричну частину даної діяльності, тоді як самі здобувачі освіти є джерелом вивчення. Відтак, дитина стає об'єктом вивчення, впровадження методології, проте її основна потреба у пізнанні світу нівелюється. Особиста історія розвитку дитини та її психотип як індикатор сприйняття інформації та взаємодії зі світом лишається поза увагою. Здійснення діагностики психічного стану дитини відбувається лише за умови яскравих проявів опозиційної, демонстраційної, істеричної чи невротичної поведінки, що ускладнює здійснення освітнього процесу. Проте такі акцентуації характеру не розглядаються як умова пошуку підходу до дитини з метою забезпечення її інструментами виживання та співіснування з іншими учасниками соціуму. Педагогіка, як одна із давніх наук, сформувалася з теоретичних поглядів Сократа, Платона Арістотеля. Разом з тим, основу вчень про душу та суспільні відносини у своїх працях заклав попередник Платона – Геракліт.

Звідси можна зробити висновок, що перевагою педагогічного вчення було відкриття дитині істинних знань про світобудову, відкриття її людяності та життєвого шляху, збереження чеснот і відкриття вогню життя. Таким чином, педагогіка – це одна зі спроб, у метафоричній та науковій манері, подачі основних законів

життя та формування суспільних відносин, що будуються на теологічних, філософських і наукових засадах. Розглянемо дане питання більш детально на прикладі порівняльного аналізу теологічного, психологічного, педагогічного вчення.

Психологія – «(від грецького ψυχή (psyché) – душа, дух; λόγος (logos) – вчення, наука) – наука, що вивчає психічні явища (мислення, почуття, волю) та поведінку людини, пояснення якої знаходимо в цих явищах. (вікіпедія) Серед завдань науки (що була сформована у XVI столітті завдяки списку праць хорватського гуманіста Марка Маруліча (1450–1524)) визначають: вивчення індивідуальних якостей, закономірностей і шляхів їх формування в сучасних умовах; вивчення впливу провідної діяльності на психіку людини, міжособистісні та міжгрупові взаємини; визначення психологічних засобів впливу колективу на особистість й способів захисту від таких впливів; встановлення закономірностей динаміки працездатності; визначення заходів і засобів психологічного комфорту для роботи та життя; визначення інформативних методів діагностики та психокорекції; вивчення закономірностей психологічної підготовки. Основними пізнавальними методами психології є: спостереження та самоспостереження; експеримент; психодіагностичні методи. До методів активного психологічного впливу належать: психологічна консультація; психологічна корекція; психологічний тренінг; психотерапія та реабілітація» [6].

Теологія (поєднання слів «Бог» і «розум») – «це наука, яка вивчає релігійні вірування, практики та досвід, а також часткове розуміння нестворених дій Бога. Зокрема, це характеризується як логічне та систематичне дослідження Бога та його відносин зі світом, а також дослідження існування, природи та атрибутів Бога, його принципів та авторитету, доктрин, які визначають правильність віри та відданості до Бога. Академічного богослова можна схарактеризувати як вченого – фахівця з богослов'я та релігієзнавства, володаря наукового ступеня духовної школи або вченого в різних галузях теології. Спочатку цей термін використовувався в працях Платона та інших грецьких філософів щодо вивчення міфу. Теологія завжди розвивалася паралельно і всередині філософії давньо-

грецького світу, а не систематично» [14]. Звідси випливає твердження, що філософи давньо-грецького світу зуміли знайти спосіб донесення до населення необхідних знань засобами метафори та міфів. З точки зору етимології термін «теологія» формується зі слів Бог та розум. Апеляція до розуму значною мірою характеризує праці Геракліта, який наголошував на тому, що розуміння історії людини залежить від розуміння Божественного.

Геракліт був переконаний, що Цей світ, єдиний для всіх, створений ні Богом, ні людиною, але він завжди був, є і буде вічним вогнем, що в міру горить і в міру гасне [13].

Для провідних релігій світу дотримання закону Божого, розуміння божественного розуму та дотримання законів існування є основою доктриною. Тому педагог, як нащадок філософа та теолога – це людина, що відкрила для себе знання Святого письма, відреклася від земних спокус та здатна показати дитині всю красу навколишнього світу. Як зазначав Геракліт у своїх трактатах, «і була людина без імені, але був у неї Бог».

Розуміння даної доктрини лягає в основу логосу. Логос (грец. λόγος) – «термін західної філософії, релігії, психології та риторики. З давньогрецької мови буквально означає «слово». Уживається передусім у значеннях власне слова, науки, закону, надприродного світового розуму. Часто під логосом розуміється раціональне, логічне знання, яке протиставляється міфу як знанню ірраціональному і прийнятому на віру [4].

У логіці «логос» – це здатність робити умовиводи, знаходити причинно-наслідкові зв'язки [4]. У східних філософіях йому аналогічні дао, а також – дхарма. В античній філософії «логос» – це термін для позначення загального закону світу. Вперше застосований Гераклітом, де розуміється як сутність всіх речей, знеособлений вічний розум, котрий створює все в світі з протилежностей, впорядковує і наперед визначає долю [13].

Логос робить світ впорядкованим і гармонічним, виражає постійність і єдність протилежностей. Згодом слово «логос» набуло нових значень та інтерпретацій: власне «слово», «думка», «сенс» (поняття) [4]. У християнській філософії Логос найчастіше – це творче

слово Бога, зокрема те, яким було створено світ. Нерідко асоціюється з самим Богом і різними його іпостасями.

Творчий доробок Геракліта, міфи Давньої Греції наочно демонструють, що метафора є унікальною мовою спілкування, яка має дати натяки й скерувати людину до самостійного відкриття. Філософський прозовий твір «Про природу», що поділявся на три частини: «Про космос» (всесвіт), «Про державу», «Про бога» є однією з успішних способів створення книги знань та декодування Святого письма. Аналіз текстів Святого Письма демонструє підтвердження впливу слова на свідомість людини, роль проповідей та індивідуальних бесід, що лягли в основу психології та педагогіки, у корекції поведінки людини. Проповідники, священники, філософи, мандрівні співці вважалися посланцями Божими, людьми Божими, а отже й володіли знаннями, які зачаровували та лякали водночас. Спроба трансформувати давні знання у метафорі, казці, притчі, епосі дозволило посилити уяву та спростити спосіб подачі інформації, лишаючи її зміст для самостійного аналізу задля пробудження.

Таким чином вдавалося активувати роботу обох півкуль головного мозку слухача. Логос-вогонь Геракліта притаманний не тільки всій видимій світобудові, а й душі. Людська душа є проявом вогняного начала, більш суха забезпечує здатність до пізнання логосу, тоді як більш вогка є підставою чуттєвого пізнання і відповідних вчинків. Завдяки тому, що душа вогняна, вона має схильність до слідування логосу. У соціальній філософії Геракліта стверджується, що народ у державі вище за все має ставити закон, він має боротися за нього, як за свій власний дім. Це необхідно робити тому, що всі людські закони живляться від всесвітнього закону – логосу.

Геракліт вперше ввів у філософську термінологію поняття логосу на позначення загального закону буття, основу світу, пізнання якого слід прагнути людині. Філософ стверджував: все здійснюється за логосом, який є вічним, загальним і необхідним. Будь-що, що відбувається у світі, має своє значення та зв'язок з іншими речами чи явищами. Вища мета пізнання – пізнання логосу, а разом з тим пізнання вищої єдності світобудови й досягнення

вищої мудрості, бо ознака мудрості – це здатність погодитися з твердженням логосу, що все єдине. При цьому Геракліт вказував, що пізнання логосу та мудрості дається не всім, хоча всі люди від природи розумні. Також він протиставляв мудрість накопиченню знань, критикував слідування традиціям, що перешкоджає пізнанню багатоманітного, змінного світу [11]. Тенденція до накопичення в наш час, як і неусвідомлене дотримання традицій, стають основою адаптації до соціальних норм, тобто – до знищення індивідуальності особистості.

Таким чином, можна зробити припущення, що педагогічна діяльність без власного особистісного розвитку педагога, що націлена лише на методологію, та унеможливорює розуміння індивідуального шляху розвитку дитини, приречена на знищення та вимирання. Видатні педагоги «Г. Сковорода, Х. Алчевська, О. Духнович, М. Корф, П. Юркевич» [1], Я. Йосиф, І. Бартошевський, Й. Сліпий та інші продовжували практику просвітництва населення, розвиток народної освіти, актуалізації важливості збереження давніх знань та дотримання законів єдності та розвитку. До світоглядних позицій варто додати також спосіб життя просвітників, що включав аскезу, відмову від вживання тваринної їжі, цінування праці вище власних потреб та безкорисність діяльності. Педагогіфілософи дотримувалися принципів, описаних Гераклітом, згідно з якими шанували інакшість співрозмовника, розуміли, що характер людини формує долю, вчили захищати закон як стіни власного дому. Дозволю припустити, що стіни дому – це тіло, в якому живе душа. Саме тому філософи дотримувалися чистоти та цноти, аби зберегти душу в гідних для себе умовах, що відображало прагнення гармонії зі світом. Процес накопичення, дотримання уставів суспільства, страх, нерозбірливість у їжі та вчинках – це інструменти формування «темної» людини, метою якої стає життя в залежності від матеріальних та соціальних благ. Саме культивування свідомої позиції раба та залежність від політичної влади – це приклад взаємодіючих, типових для цивілізацій нашої ери. Відтак актуалізується друге завдання – оновлення інструментів впливу з метою зниження рівня психічних та поведінкових розладів та збільшення спроможності населення. Якщо враху-

вати, що від педагогів та просвітників залежить майбутнє країни, то стає зрозумілим знищення бібліотек, винищення 300 лірників, спроба придушити та розстріляти активістів української думки. Відтак, вільне волевиявлення стає небезпечним та наражає на небезпеку не лише педагога, а й його близьке оточення. Тому виникає кілька варіацій: використовувати метафору, дотримуватися встановлених правил, адаптувати навчальний матеріал до викликів. На етапі адаптації виникає інший виклик – брак часу, оскільки тижневе навантаження педагога розподілене таким чином, що вільного часу на здійснення наукових розвідок у нього не вистачає, а вивчення наукових розвідок колег-науковців не завжди є можливим. Або змиритися

із тим фактом, що розвиток особистості здобувача освіти становить загрозу для існування системи правління державою, а слово науки та педагогічного вчення стає інструментом врегулювання державного правління, проте не інструментом просвіти та знань.

Висновки. Історичний досвід України черговий раз демонструє вічну істину, описану Гераклітом, згідно з якою війна є гармонією, формою дотримання загальної справедливості. Питання полягає у вільному трактуванні війни: або як процесу розуміння себе, або як служіння мінливим цінностям заради насолоди та вигоди. Роль педагога на даному етапі полягає саме у підтримці здатності молоді виграти власну війну заради блага миру на Землі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Видатні педагоги України та світу. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського*. URL: <http://surl.li/ojgz>
2. Геракліт. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/ehhqy>
3. Дерстуганова Н. *Педагогічні аспекти концептуалізації поняття «Богослов'я» Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2018, Vol. 8 (82). С. 33–42.
4. Логос. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/pihce>
5. Педагогіка. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/uaji>
6. Психологія. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/bsvvp>
7. Швець В. Виховання духовних цінностей молоді як основа соціального добробуту. *Психологія та соціальна робота*, 2023. Vol. 1(57). С. 35–45.
8. Швець В. Історіографічний аналіз впливу воєнних дій на формування ментального здоров'я молоді та утворення процесу патологічного пристосування. *Вісник Національного університету оборони України*, 2023. Vol. 5 (75). С. 172–179.
9. Швець В. Особливості здійснення сенсорної реінтеграції життєвого досвіду молоді в умовах воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 2023. Vol. 4. С. 88–94.
10. *Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*. URL: <http://surl.li/pihda>
11. *Ἡράκλειτος*. URL: <http://surl.li/pihcs>
12. *Ἡράκλειτος, Αποσπάσματα για μιὰ Ἡθική*. URL: <https://www.mikrosapoplous.gr/heraclitus/heraclitus8.html>
13. Γεωργία Παπαδάκη. *ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΥ (σχ. 1) αποσπάσματα – Μετάφραση*. URL: <http://surl.li/pihdp>
14. *Θεολογία*. *wikipedia*. URL: <http://surl.li/pihel>
15. *Παιδαγωγική wikipedia*. URL: <http://surl.li/pihed>
16. *Συγγραφέας: Ἡράκλειτος, Βικιθήκη*. URL: <http://surl.li/pihcl>

REFERENCES

1. Derzhavna naukovo-pedahohichna biblioteka Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho. *Vydatni pedahohy Ukrainy ta svitu* [Outstanding teachers of Ukraine and the world.]. Retrieved from: <http://surl.li/ojgz> (accessed 10 January 2024).
2. *Vikipediia* (2022). *Heraklit* [Heraclitus]. Retrieved from: <http://surl.li/ehhqy> (accessed 14 January 2024).
3. Derstuhanova N. (2018) Pedahohichni aspekty kontseptualizatsii poniattia «Bohoslovia» [Pedagogical Aspects of Conceptualizing the Concept of “Theology”] *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. Vol. 8, no 82, P. 33–42.
4. *Vikipediia* (2022). *Lohos* [Logos]. Retrieved from: <http://surl.li/pihce> (accessed 14 January 2024).
5. *Vikipediia* (2024) *Pedahohika* [Pedagogy]. Retrieved from: <http://surl.li/uaji> (accessed 15 January 2024).
6. *Vikipediia* (2023). *Psykholohiia* [Psychology]. Retrieved from: <http://surl.li/bsvvp> (accessed 14 January 2024).
7. Shvets V. (2023). *Vykhovannia dukhovnykh tsinnostei molodi yak osnova sotsialnoho dobrobutu* [Fostering spiritual values of young people as a basis for social well-being]. *Psykholohiia ta sotsialna robota*, Vol. 1, no 57. P. 35–45.
8. Shvets V. (2023). *Istoriografichniy analiz vplyvu voiennykh dii na formuvannia mentalnoho zdorovia molodi ta utvorennia protsesu patolohichnoho prystosuvannia* [A historiographical analysis of the impact of military operations on

the formation of the mental health of young people and the formation of the process of pathological adjustment]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 2023. Vol. 5, no 75. P. 172–179.

9. Shvets V. (2023). Osoblyvosti zdiisnennia sensoinoi reintehratsii zhyttievoho dosvidu molodi v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of sensory reintegration of the life experience of young people under martial law]. *Dniprovskiyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*. Vol. 4. P. 88–94.

10. Stefanopoulou K, St. Tsitsiridis, Antsoulis L, Kritzeli G. (2002). Antolohiia davnohretskei pysemnosti [Anthology of Ancient Greek Literature.]. Retrieved from: <http://surl.li/pihda> (accessed 14 January 2024).

11. Vikipediia (2023). *Heraklit* [Heraclitus]. Retrieved from: <http://surl.li/pihes> (accessed 10 January 2024).

12. Mikrosapoplous (2002). *Heraklit. Uryvky z etyky* [Heraclitus: lessons of ethics]. Retrieved from: <http://surl.li/pihpv> (accessed 10 January 2024).

13. Georgia Papadakis (2021). HERAKLEITU (rys. 1) uryvky [HERACLEITU (fig. 1)]. Retrieved from: <http://surl.li/pihdp> (accessed 14 January 2024).

14. Vikipediia (2023). *Teolohiia* [Theology]. Retrieved from: <http://surl.li/pihel> (accessed 10 January 2024).

15. Vikipediia (2022). *Pedahohichna* [Pedagogy]. Retrieved from: <http://surl.li/pihed> (accessed 10 January 2024).

16. Wikimedia Commons (2017). *Avtor: Heraklitos* [Author: Heraclitus]. Retrieved from: <http://surl.li/pihel> (accessed 14 January 2024).

V. V. SHVETS

Candidate of Psychological Sciences, Doctoral Student of Higher Education,

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Cherkasy region, Ukraine

E-mail: vlada90@meta.ua

<http://orcid.org/0000-0001-7384-2039>

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DOCTRINE: FROM MODERNITY TO HERACLITUS

The article reveals the key problems of the formation of psychological and pedagogical activity in retrospect. The purpose of the study is to examine the influence of the teacher on the formation of transgenerational developmental trauma in youth. The subject of the study is the process of formation of the phenomenon of deprivation in young people under the influence of the educational process. The main methods of the study were theoretical (analysis and synthesis, generalization, deduction), systemic, functional, and specific sociological. The article discusses the main approaches to understanding the educational process by Heraclitus. The article analyzes the understanding of pedagogy from the perspective of theology, philosophy, and psychology. The basic principles of Heraclitus' works are considered. The author provides statistics on visits to a psychologist by students, young people, and families of veterans, which shows a quantitative indicator of the problem. The statistical and analytical work done in the article allowed us to analyze the main forms of teacher's activity that affect the development of transgenerational trauma of youth. The thesis of self-development as a condition for discovering knowledge about the universe was put forward, allowing famous artists to understand and present the laws of infinity reproduced in physics, mathematics, biology, and music. An attempt was made to demonstrate the role of metaphors in the dissemination of known knowledge, the popularization of closed knowledge, and the influence of metaphors on the work of the two cerebral hemispheres.

The article concludes that Ukraine's historical experience demonstrates the eternal truth described by Heraclitus, according to which war is harmony, a form of universal justice. The interpretation of war by young people from the perspective of the process of understanding themselves or serving changing values for the sake of pleasure and benefit is an important aspect in the development of science and the preservation of the nation's mental health. The role of the educator at this stage is to support the ability of young people to win their own war for the sake of peace on Earth.

Key words: pedagogy, psychology, youth, Heraclitus, theology, logos.